

„Taká bola Petržalka“ Petržalka do roku 1918

Výstavu pripravili: študenti bakalárskeho a magisterského odboru Muzeológia a kultúrne dedičstvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave:

Pavol Bezák
Jana Drugajová
Miroslava Duplinská
Bc. Dominika Ertlová
Mgr. Lucia Fojtíková
Andrea Fornerová
Lubica Horovská
Kristián Horváth
Lívia Jamrichová
Simona Kožuchová
Anita Lévaiová
Peter Oravec
Petra Pirušová
Veronika Stepanovová
Lenka Vargová
Kristína Vaseková

Pedagogické a organizačné vedenie:

Prof. PhDr. Marta Botiková, CSc.
Magdaléna Costantino, M.A., M.Ed., PhD.
Mgr. Luboš Kačírek, PhD.

Grafická úprava:

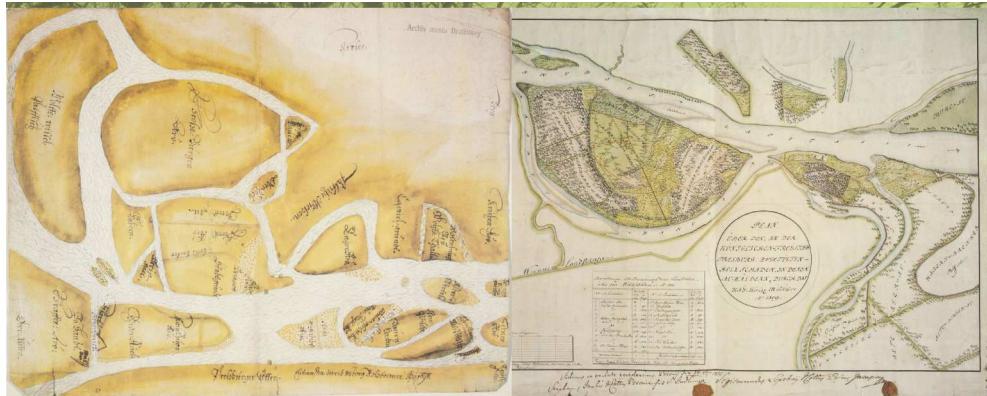
Mgr. Michal Nemeč

Odborná spolupráca:

Ján Čomaj

V spolupráci s:

Mestská časť Bratislava – Petržalka
Miestna knižnica Petržalka
Múzeum mesta Bratislavы

Ostrovky pri Bratislave, 1698 (vľavo) a mapa územia Petrzalky v roku 1809.

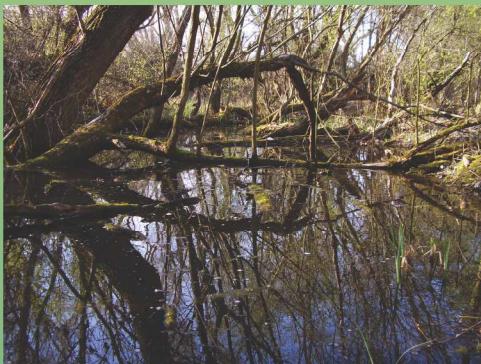
Prírodné pomery

Množstvo ostrovčekov, dunajských ramien, rozľahlé lesy, bohatá flóra, rozmanité živočíchy a takmer žiadni obyvateľia... Tak v minulosti vyzerala Petrzalka. Až do 18. storočia to bola oblasť postihovaná častými záplavami. Obyvateľia ľou uchádzali, keď chceli prejsť cez dunajský brod. V dunajských ramenach mohli uloviť aj najväčšiu sladkovodnú rybu na svete - vyzu.

Petrzalka leží na štrkopieskovej terase na pravom brehu Dunaja. V minulosti tu pretekalo viacero dunajských ramien. V dôsledku toho bolo územie tvorené niekoľkými menšími i väčšími ostrovmi. Z týchto ramien po **18. storočí** existovali už len dve najväčšie: **Pečnianske (Kapitulské) a Rusovské rameno**.

Prvá osada, ktorá predchádzala dnešnej obci, tu vznikla až pred 300 rokmi, pretože oblasť bola často postihovaná záplavami a nebola vhodná na osídlenie. Pre polnohospodárske účely bola pôda príliš plytká, preto bola vhodná len pre lúky alebo záhrady. Pestovali sa tu hlavne obiliny, kukurica, zemiaky, šalát, koreňová zelenina, ovocné stromy - najmä marhule a iné.

Už na prelome nášho letopočtu existoval na území **Petrzalky brod**, ktorý ľudia využívali na prechádzanie cez Dunaj. Nachádzal sa v oblasti podhradia.

Flóra bola veľmi bohatá, prevažnú časť územia tvorili lužné lesy. V nich rástli najmä listnaté stromy - topole, jelše, jasene, vríby, javory.

Územie Petrzalky ležalo pod úrovňou hladiny Dunaja, preto z dôvodov záplav nariadila panovníčka Mária Terézia vybudovať v roku 1773 hrádzę.

Obec zasiahol aj veľké povodne v rokoch 1876 a 1899. Tie postihovali obyvateľov obce ešte aj v 20. storočí.

Aj takéto zákutia sa v minulosti nachádzali na území dnešnej Petrzalky. Na celom slovenskom úseku Dunaja sa dodnes zachovalo už len niekoľko posledných lokalít pôvodných lužných lesov. Jednou z nich je aj Pečniansky les, ktorý je vyhlásený za chránený areál.

Maketa vazy veľkej v SNM - Prírodnovedomom múzeu

Nachádzajú sa tu aj viaceré vzácné druhy živočíchov. Žije tu napríklad najväčší európsky dátel, dátel čierny, bobor vodný a tiež viaceré druhy netopierov.

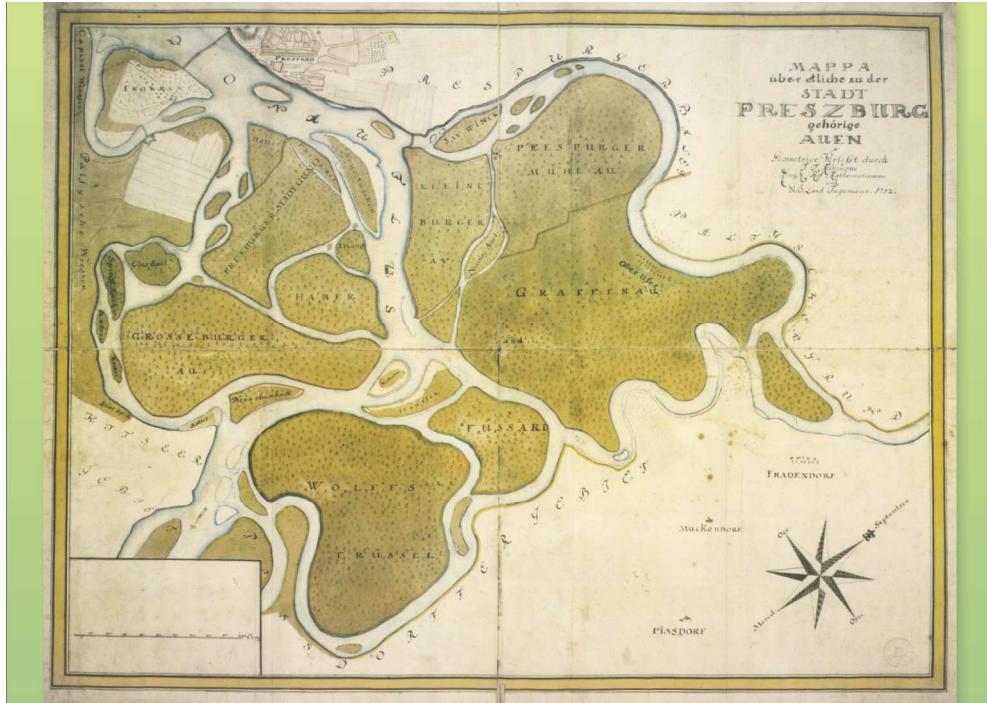
Živočíšstvo tvorili hlavne zvieratá ako jelene, srnčia zver, zajace, baženty, jarabice, líšky, tchory, kuny, lasice, rôzne spevavé a dravé vtáky, hmyz, chrobáky, obojživelníky a plazy.

Vo vodách sa nachádzalo veľké množstvo rýb, najmä štuky, kapry, liene, zlaté karasy, okúne, Zubáče, sumce, úhory, parmy a aj **vyza veľká** - najväčšia sladkovodná ryba, ktorá bežne dorastá do dĺžky od **150 do 300 cm**, výnimčne až do **850 cm**.

Vodné živočíchy žijúce v bratislavskej časti Dunaja zobrazuje aj Ganymedova fontána od Viktora Tilgnera na Hviezdoslavovom námestí. Postavy detí držia v rukách najrozšírenejšie druhy dunajských rýb, ktorími boli kapor, sumec, štuka a Zubáč. Okrem nich sa na fontáne nachádzajú aj žaby, raky a korytnačky.

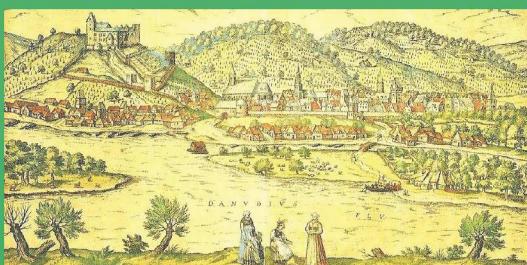

Územie Petržalky a dunajské ramená v prvej polovici 18. storočia

Počiatky osídlenia obce

Väčšina ľudí si pri názve Petržalka predstaví hustú sieť panelových bytov. Nečudo, veď ide o jedno z najväčších sídlisk v strednej Európe. Avšak aj osídlenie Petržalky si prešlo istým vývojom. Podmienky pre život na tomto území neboli vždy najpriateľnejšie a až do 18. storočia máme o území dnešnej Petržalky len veľmi skromné zmienky.

Aj keď územie dnešnej Petržalky nebolo až do 18. storočia veľmi vhodné na osídlenie, doklady o lokálnom osídlení územia máme už zo stredoveku. Pre osídlenie územia mal strategický význam **brod cez Dunaj** pod Bratislavským hradom. Oproti brodu na petržalskej strane sa nachádzala **osada Pečenehov**, ktorí strážili brod. Ich osada sa spomína už v **druhej polovici 11. storočia**. Pri brode sa nachádzali hlavné komunikácie – jedna smerovala popri Dunaji, druhá viedla cez brod a ďalej na sever a juh. Po vzniku habsburskej monarchie v roku **1526** viedla popri Dunaji tzv. „**kráľovská cesta**“, ktorá spájala hlavné mesto monarchie – Viedeň a hlavné mesto Uhorska – Bratislavu. Dunajský brod postupne nahradil most – tzv. lodkový či pontónový. Ďalšie cesty smerovali z Petržalky do Rusoviec a Kopčian.

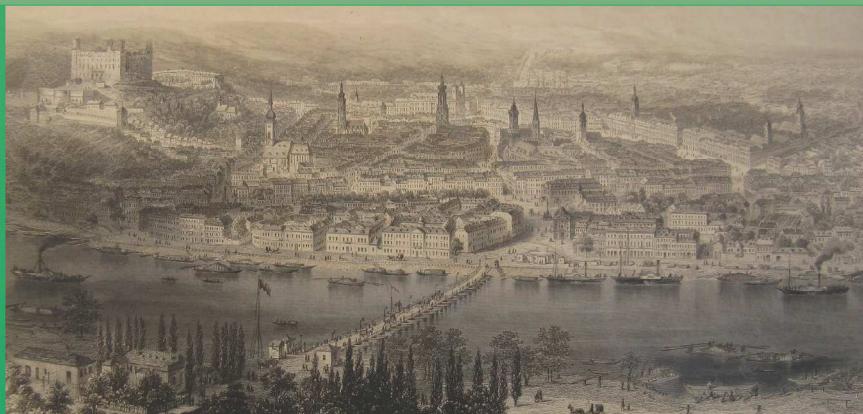

Pohľad na Bratislavu s petržalským nábrežím na konci 16. storočia (1593)

Dunajské ramená a nivy na prelome 18. a 19. storočia

Dôkazom osídlenia územia Petržalky od stredoveku je darovacia listina uhorského kráľa Ondreja II. z roku 1225. Panovník v nej potvrdzuje majetky kláštora cisterciánov v Kedhelyi (dnešný Mannersdorf v rakúskom Burgenlande). Zrejme prvými stálymi obyvateľmi na území dnešnej Petržalky boli spomínaní Pečenehovi. V čase vydania listiny však už osada neexistovala. K prvým obyvateľom Petržalky, presnejšie Janíkovho dvora, patrili aj Raci, ktorí tiež strážili bratislavské predmostie. V ich susedstve žili istý čas Sikulovia strážiaci hranice Uhorska za Petržalkou.

Pohľad na Bratislavu v prvej polovici 19. storočia s lodkovým mostom

Počiatky osídlenia obce

Veduta Bratislavы od Friederica Bernarda Wernerа z petralskej strany (1732)

Stále osídlenie územia Petržalky pravdepodobne siaha do polovice 13. storočia. Opustenú osadu Pečeneho na ostrove Beseneusciget (t. j. ostrov Pečeneho) osídliili pravdepodobne nemeckí prisťahovalci a rozšírili ju smerom na juh. Nazvali ju Wlocendorf, neskôr známu ako „**Flocendorf**“ (z nem. Flözendorf: Flöz = vrstva, sloj, Dorf = dedina; aj Flecyndorf, Flantschendorf).

Listina Ladislava IV. z roku 1278 spomína zem „Fleyzendorf“, vyludnenú asi následkom tatárskeho vpádu. Osada patrila od konca 13. až do 19. storočia Bratislavskej kapitule. Na začiatku 14. storočia (1317) sa uvádzajú ako „villa“ – teda dedina. Na prelome 14. a 15. storočia tu sídlila časť bratislavských prievozníkov. Majer „Flantschendorf“ patril do roku 1850 k Mošonskej stolici, do jej kopčianskeho (Kittsse) chotára, kedy ho pripojili k Bratislavskej stolici a začlenili do chotára Petržalky. V osade žili najmä rybári a strážcovia hraníc.

V listine Ondreja II. z roku 1225 sa spomína aj „Mogorsciget“ – t. j. „ostrov Maďarov“. Na tomto mieste neskôr vznikla „Uhorská niva“ – Ungerau. V 17. storočí sa jej názov ustálil ako „Engerau“ – čiže „Úzka niva“. Ked' kráľ Žigmund Luxemburský rozšírili mestu Bratislava privilegiá (právo používať erb 1436), udeliili územie, kde neskôr vznikla obec Engerau, Bratislavskému hradu. Oblast Pečníanského lesa a Starého hája venoval mestu.

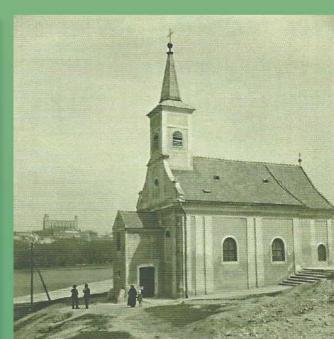
V chotári Flocendorfu vyrástla na **prelome 15. a 16. storočia** nová osada. Pomenovali ju podľa ostrova, kde sa nachádzala – „Engerau“, „Insula Engerau“ – „ostrov Engerau“ sa spomína v roku 1443 v súvislosti s výstavbou dreveného mosta cez Dunaj. Obyvateľmi osady boli Chorváti, utekajúci pred Turkami, a nemecké obyvateľstvo. Na konci 16. storočia sa osada spomína ako súčasť devínskeho panstva a mala asi 30 rolníckych usedlostí. Osídlenie obce sa sústredovalo medzi Pečníanskym a Kapitulským ramenom Dunaja.

Mapa od Adreasa Erika Fritscha z roku 1753 zobrazuje vtedajšie ostrovy a nivy na území Petržalky a ich názvy.

Od **polovice 18. storočia**, kedy začína mať tok Dunaja dnešnú podobu, tvorila západnú časť územia Petržalky osada Flacendorf. Od ostrova Pečeň ju oddelovalo koryto Dunaja. Strednú časť tvorila osada Engerau. Ležala na ostrove, ktorý obtekal hlavný tok Dunaja a Rusovské rameno. Na jeho brehu ležali osady Aulissel (Starý háj) a Ovsíšte.

Vedeli ste o Petržalke?

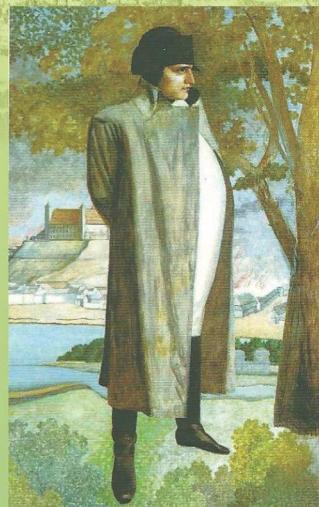
- Počas tretej križiackej výpravy z roku 1187, ktorej velil nemecký cisár Fridrich I. Barbarossa, sa križiacke vojsko sustredilo na petržalských nivách.
- Pomenovanie po osade Pečeneho sa nám zachovalo v názve Pečníansky les a Pečníanske rameno. Pečníansky les sa rozprestieral na dnes už neexistujúcom ostrove Beseneusciget (Bešeň – Pečeň). Nemeckí kolonisti nazývali les Pötschenau. Tako sú pomenované aj polia pri rakúskych hraniciach nachádzajúce sa vedľa cesty na hraničný prechod v Bergu – Pötschen.
- V rokoch 1455 až 1626 sa takmer každú zimu konala slávnosť „Eiswegmachen“, keď sprievod obyvateľov z Bratislavы prešiel po zamrznutom Dunaji do Petržalky. Počas slávnosti 26. januára 1626 sa ľad prelomil a niekoľko obyvateľov sa utopilo, preto ho mestská rada zakázala.

Petržalka cirkevné patrila do bratislavskej farnosti sv. Martina. Najstarší kostol v Petržalke postavili v roku 1672.

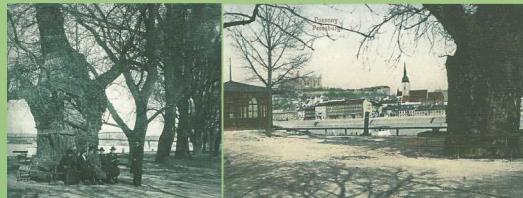
Napoleonské vojská výraznejšie zasiahli do života Petržalky a Bratislavu dvakrát, a to v rokoch **1805** a **1809**. V novembri 1805 museli v meste dokonca ubytovať viaceré francúzske pluky, tie sa však naštastie pre obyvateľov mesta rýchlo presunuli ďalej smerom na Slavkov pri Brne. Tu sa 2. decembra odohrala známa Bitka troch cisárov, ktorú vyhral práve Napoleon Bonaparte so svojou armádou. Bratislava získala svoje miesto v historii aj vďaka **mierovej zmluve**, ktorú podpisali v Primaciálnom paláci **26. decembra 1805**.

V roku 1809 sa pri Bratislave odohrali ďalšie významné boje: 15. apríla 1809 totiž vyhlásilo Rakúsko Francúzsku vojnu. Vojská francúzskeho cisára Napoleona I. sa viac ako mesiac märne pokúšali dobyť prechod cez Dunaj. Vojna však napokon neprebiehala podľa predstáv cisára Františka. Obsadenie Viedne Napoleonom 13. mája 1809 malo za následok, že územie podľa Dunaja medzi Viedňou a Budínom nadobudlo strategický význam. Urýchlene sa začali intenzívne opevňovacie práce na dvoch základných bodech rakúskej obrany, v Rábe a v Bratislave.

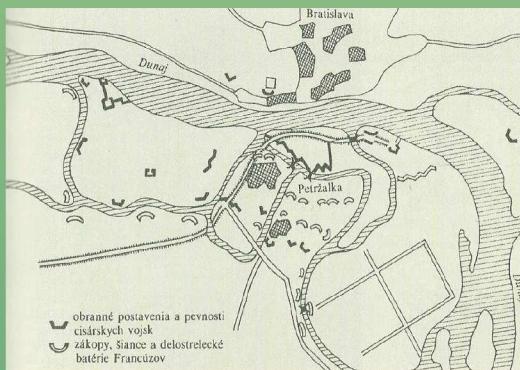
Napoleon na brehu Dunaj podľa predstáv maliara Ivana Žabotu

Napoleon Bonaparte a Bratislava

Obliehanie Bratislavы bolо teda súčasťou rozsiahlych vojenských operácií v **rakúsko-francúzskej vojne** z roku **1809**. Rakúske jednotky vybudovali na pravom brehu Dunaja opevnené predmiestie na mieste dnešného Sadu J. Kráľa. Obranné valy však francúzski vojaci pokorili 3. júna. Následne **obsadili Petržalku**, na druhý breh Dunaja sa však nedostali. Napoleon však považoval dobytie Bratislavы za veľmi dôležité a mestu bola ponúknutá aj výzva na kapituláciu.

Po odmietnutí francúzskeho ultimáta nastalo v noci z **26. na 27. júna** najväčšie **delostrelecké bombardovanie** Bratislavы, ktoré pokračovalo s prestávkami tri dni. Francúzi vypálili na mesto približne 4 000 striel a vyše 140 domov ľahlo popolom. Požiar sa rozšíril od nábrežia až po Ventúrsku a Panskú ulicu, k Laurinskej bráne či k Dómu sv. Martina. Boje o Bratislavské predmestie sa skončili až **14. júla 1809**, keď bolo v Znojme dohodnuté primerie, ktorým sa Bratislava dočasne dostala do francúzskeho okupačného pásma.

Protinapoleonské opevnenie z roku 1809 vybudovali rakúscie cisárské jednotky na prikaz generála Bianchiho, no 3.6.1809 francúzski vojaci valy prelomili a obsadili Petržalku, ktorú následne podpálili. Zvyšky tohto opevnenia sú v Sade Janka Kráľa viditeľne dodnes.

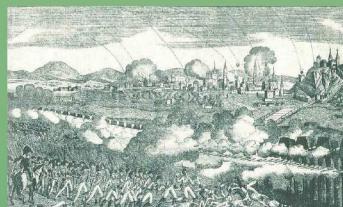
Koncom **augusta 1809** Napoleon osobne navštívil Bratislavu – prezrel si Hrad, potom vystúpil na tzv. „Somársky vrch“, navštívil tábor spojeneckých vojsk a následne sa vrátil na petržalský breh. Jeho návšteva sa však uskutočnila inkognito, a nemáme o nej veľa zmienok.

Vojna bola ukončená 14. októbra 1809, keď v Schönbrunne podpisali mierovú zmluvu. V marci 1810 sa Napoleon oženil s Máriaou Louisou, dcérou rakúskeho cisára, a Rakúsko a Francúzsko sa oficiálne stali spojencami.

Toto, pri ktorom Napoleon Bonaparte údajne stál v roku 1809 a pozoroval od neho mesto, odstránil z Tyršovho nábrežia v 60. rokoch 20. storočia. Strom stál pri nástupišti propelera pri Au-Caffé.

Dnes nám ostrelovanie Bratislavы priponájú už iba delové gule zanurované na fasádach niektorých domov (ako napríklad na Starej radnici či kláštore milosrdných bratov) a socha francúzskeho vojaka, ktorá sa opiera o lavičku na Hlavnom námestí.

Ostrelovanie Bratislavы francúzskou armádou

Napoleónov milník s nápisom „N.Q.“ (Napoleon Quies) údajne označoval miesto, kde slávny vojvoda odychoval. Kamenný slp pochádza z 19. storočia, no dnes ho už nevidime, lebo ho nieko ukradol.

Dnešný Sad Janka Kráľa na začiatku 20. storočia

V parku sa okrem drevín nachádza aj gotická veža františkánskeho kostola zo začiatku 15. storočia. Statičnu vežu narúšilo viaceré zemetrasení, preto ju v roku 1897 rozobrali a umiestnili v parku. Aby však kostol neostal bez veže, postavili jej neogoticckú kópiu podľa návrhu Fridricha Schuleka.

Verejný „park na nive“

Po úprave a spevnení nábrežia Dunaja v druhej polovici 18. storočia vznikol v severnej časti Petržalky v priestore za pobrežnou hrádzou verejný park. Dnešný Sad Janka Kráľa vznikol po roku 1776 ako najstarší verejný park v strednej Európe. Jeho pôvodné pomenovanie bolo „**Aupark**“ - čiže „park na nive“. O vybudovanie parku sa najviac zaslúžili botanik a lekár Dr. Štefan Lumnitzer a bratislavský rodák a profesor botaniky vo Viedni Dr. Š. L. Endlicher.

Základ dnešnej podoby parku pochádza z roku 1839. Park má volný krajinársky štýl a tvoria ho predovšetkým domáce dreviny ako topole, bresty a javory.

Verejný park sa stal postupne miestom oddychu obyvateľov Bratislavы a vyrástlo v ňom viaceré spoločenských zariadení. Vybudovanie stáleho mosta cez Dunaj v roku 1891 bolo ďalším impulzom na rozvoj parku. **Divadlo Aréna** či kaviareň **Au-Caffé** patrili k najznámejším miestam kultúrneho výzitia obyvateľov bratislavského regiónu.

Divadlo Aréna

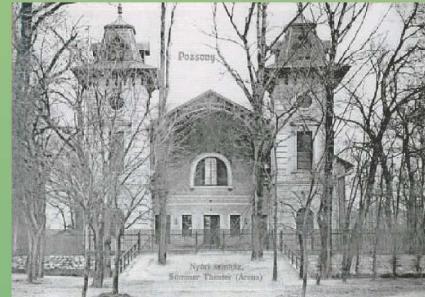
Divadlo „Aréna“ na Viedenskej ceste v Petržalke ešte v pôvodnej nezastrešenej podobe

Pôvodná budova kaviarne z konca 19. storočia

Au-Caffé

V roku 1829 postavili na dunajskom nábreží kaviaren Au-Caffé. Pôvodne tu stál obchod s kávou a neskôr sa k nemu pripojila aj reštaurácia.

Dobový pohľad na divadlo Aréna v dnešnej podobe z roku 1899

Najstaršiu divadelnú scénu vybudovali v rokoch **1826 - 1828**. Podľa záznamu v kronike Arény sa na jednom divadelnom predstavení zúčastnil v roku 1839 aj samotný cisár **Ferdinand V.** počas konania uhorského snehu. Dnes je zaradené do oznamu chránených kultúrnych pamiatok Petržalky. Pôvodná Aréna mala charakter otvoreného divadla, preto sa tu mohlo hrať len v letných mesiacoch. Po viacerých poškodeniach povodňami postavili v roku 1899 novú modernú divadelnú budovu. Zrekonštruované divadlo slúži svojmu poslaniu dodnes.

Rozmach obce v 19. storočí

Na konci 18. storočia bola stará **Petržalka** – nemecky **Engerau** a maďarsky **Ligentfalu** – malá, prevažne nemecká dedina. Obyvateľia sa živili ako remeselníci, rybári a povozníci, chudobnejší pracovali v okolí ako nádenníci. Privyrábali si pestovaním ovocia a zeleniny vo svojich záhradách a predávali ich na trhu v Bratislave. Reguláciou Dunaja a zasypávaním dunajských ramien sa získaval vhodný priestor na ďalšiu zástavbu.

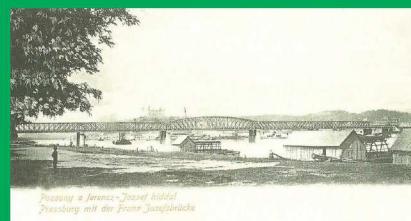
Vďaka rozvoju priemyslu sa začal meniť charakter dediny. Z osady so sedlárskym a remeselnickým domenom sa stala veľká dedina, pre ktorú boli priznačné priemyselné areály. Od začiatku 20. storočia získavala Petržalka postupne mestský charakter.

V druhej polovici 19. storočia po zasypaní Kapitulského ramena sa obec rozrastala smerom na juh. Využili to najmä rolnícke rodiny, ktoré si tu stavali skromné domy so záhradkami, kde pestovali zeleninu a ovocie a predávali ich v meste. Samostatné skupiny domov a hospodárskych stavieb sa budovali na velkostatku Janíkov dvor (Antonienhof), v Kapitulskom dvore (Kapitolhof) a pri hostinci v Ovsíšti.

Významný impulz na ďalší rozmach obce nastal po otvorení prvého stáleho – **cestného a železničného - mosta** v roku **1891**. Tým sa otvorili dvere firmám, ktoré zakladali v obci nové závody. V priestore dnešnej Petržalky vznikajú okolo priemyselných podnikov nové obytné štvrti: jedna na východ od železničnej stanice, kde mali prevahu unifikované železiaričske domce. Ďalšia, menšia štvrt vznikla pri severozápadnom okraji parku. **Príchod robotníkov** sa postupne menil charakter Petržalky, ktorá získavala **mestský ráz**. Aj nadáľ sa tu však obyvateľia udržiavali malé záhradky, lebo sezónny príjem z ovocia a zeleniny znamenal pre domácnosti značné prilepšenie k nízkym zárobkom.

Dalším významným podnetom k stavebnemu rozkvetu Petržalky bolo postavenie novej trate a **zavedenie elektrickej železnice** na trase Viedeň – Bratislava v roku **1914**.

Po výstavbe dunajského náspu, ktorý projektova maličký geometr Michal Tomáš, smerovala cesta do Viedne po petržalskom nábreží. Jeho pôdorys môžeme vidieť od konca 18. storočia na ďalších plánoch.

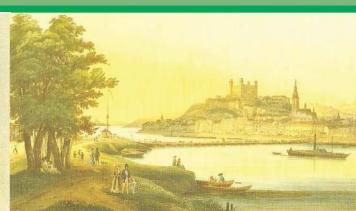
Otvorenie cestného a železničného Mosta Františka Jozefa (dnes Starý most) v roku 1891 prispealo k väčšiemu zájmu obyvateľstva o prechádzku do Petržalky a zároveň podnietilo význam rýchvý priemyslu. Od roku 1914 po ním prechádzala aj elektrická trať do Viedne. Pred mostom sa nachádzajú vodné mlyny, kedy súčasť dunajských brehov.

Počet obyvateľov:

1786: 90 domov, kde bývalo 118 rodín
1866: 103 domov a 594 obyvateľov
1920: 10 tisíc obyvateľov
1930: takmer 20 tisíc obyvateľov

Počet ulíc:

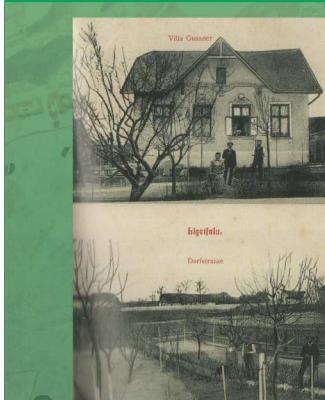
1773: 7 ulíc
1820: 9 ulíc
1919: 22 ulíc
1929: 112 ulíc

Prvá zmienka o škole je ešte z roku 1646. Špeciálne ju navštievovalo 38 detí.

Petržalské nábrežie okolo roku 1850

Jednou z najchudobnejších časťí Petržalky bolo Elízium. Nachádzalo sa nedaleko Lida.

Pri domoch sa nachádzali záhrady, kde sa dariovalo hlavne marhulia.

Najstaršia verzia erbu Petržalky pochádza z roku 1832. Na návrh miestneho súdu Leopolda Turka bol za erb Petržalky prijatý symbol siedmich stromov z kradaciečok sa na hladine Dunaja. Erb niekoľkokrát menil svoju podobu, ale základný motiv, ktorý symbolizuje zelené stromy, ostal i v jeho dnešnej podobe.

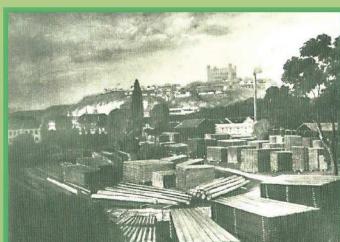
Elektrická na ceste do Bratislavu na zastávke Liget (kterého (Petržalka výhľadu) okolo roku 1915

Rozmach priemyslu

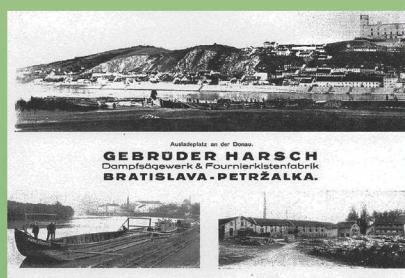
Petržalka bola do roku **1891** odrezaná od Bratislavы Dunajom. Otvorenie nového **cestného a železničného mosta** bolo rozhodujúcim impulzom rozmachu. Dovtedy zaostalú obec začali vyhľadávať priemyselníci a stavali tu svoje továrne. Ako prvé boli rakúske spoločnosti. Rozhodujúce bolo dobré dopravné spojenie a dostatok lacnej pracovej sily. Vyrástla **pila bratov Harschovcov, továreň na smaltovaný riad Westen, dnešný závod Matador a Durvayova tehelná**. Vznikali tak prvé priemyselné podniky a okolo nich sa stavali nové obytné štvrti. Jedna z nich vyrástla východne od železničnej stanice, druhá severozápadne od Sadu Janka Krála.

Dedina s vidieckym charakterom sa tak na začiatku 20. storočia postupne mení na významné priemyselné centrum. V prvom desaťročí tohto storočia vznikli aj ďalšie továrne: **Winterova a Wienmanova továreň na farby a laky, Levyho továreň na hnacie remene, Omnia či Avenarius** (Gumon).

Parná pila
bratov
Harschovcov

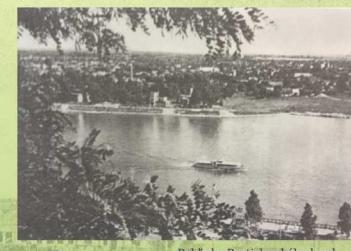
Pila bratov Harschovcov sa nachádzala v blízkosti Dunaja v oblasti dnešného Mosta SNP a areálu Incheby. Fabrika mala aj svoje lode, ktorimi zamestnanci dopravovali po Dunaji drevo a ďalej ho spracovávali.

Pila bratov
Harschovcov

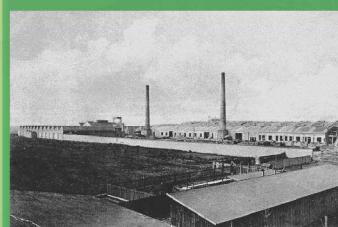
Durvayova tehelná

Bohatý bratislavský mešťan **Anton Durvay** založil tehelnú v Petržalke v blízkosti Kopčianskej ulice v druhej polovici 19. storočia, rok 1883. Nevybral si periferiu staropetržalskú lokalitu náhodou. Geologický preskum, ktorý si nechal vykonať, potvrdil veľmi kvalitnú surovinu – zeminu na výrobu tehál. Tehly boli označené inicialami majiteľa A.D. Tieto tehly boli využívané stavebníctvom zo širokého okolia. V tejto, ktorá je zachytená aj na vedute, pracovalo 130 robotníkov. V opätenom priestore sa nachádzali prízemné administratívne a obytné budovy, ako aj výrobne objekty tehelné, kotolá, strojovia, vodárenie a tiež skladové priestory.

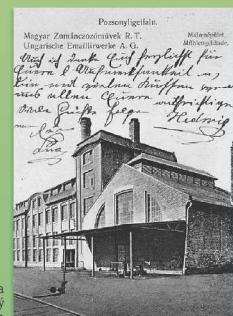

Pohľad z Bratislavského hradu na časť Petrzalky pred asanáciou

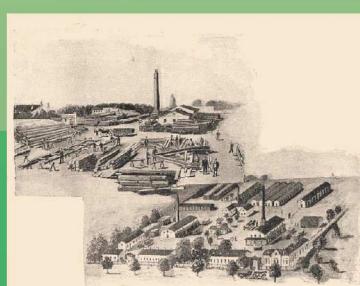
Továreň na smaltovaný riad Westen

História podniku **WESTEN - SPHINX - SFINKS** - Kovosmaltovaný riad siahal do roku 1890, kedy rakúsky podnikateľ Peter Westen založil v Petrzalke závod na výrobu smaltovaného riadu, ktorý zabezpečoval aj potreby armády. V prvých rokoch existencie továrne v nej pracovalo okolo 200 robotníkov, v roku 1930 až 647. Nachádzala sa v priestore dnešnej Kopčianskej ulice oproti nádrži železničnej stanice v Petrzalke. Vybudované baly jednej z častí komplexu - emailejovej továrne sú zachytené aj na pohľadnicach zo začiatku 20. storočia – prizemné dlhé objekty s presklenými šikmými strieškami, komíny, ale aj niekoľko podlažná budova mlyna.

Továreň na
riad Westen

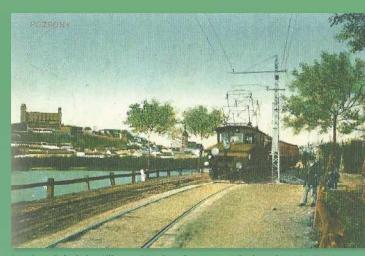

Električková trať do Viedne

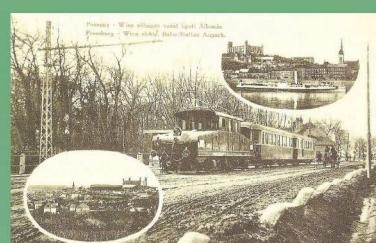
Nový impulz v rozvoji obce znamenala výstavba električkovej trate do Viedne. Budovu remízy – vozovne elektrickej železnice postavila na **Bratskej ulici** v blízkosti dnešného cintorína v Petrzalke firma **Pittel a Brausewetter** v rokoch **1913 - 1914**. Trať električky smerovala z dnešného Vajanského nábrežia a ďalej pokračovala dnešnou **Mostovou, Jesenského a Štúrovou** ulicou na Šafárikovo námestie, cez **Most Františka Jozefa** (dnes Starý most), ďalej Viedenskou a Rusovskou cestou na Kopčiansku cestu.

Remíza – vozovňa električky do Viedne

Viedenská električka na Viedenskej ceste okolo roku 1915

V roku 1902 sa v Petržalke v dnešnom *Sade J. Kráľa* uskutočnila v poradí **II. celohorská polnohospodárska výstava**. Bola to veľká spoločenská udalosť a do jej ukončenia 28. septembra 1902 si ju prezrelo okolo 180 000 návštěvníkov, čo bol na tú dobu úctyhodný počet. Je to **najväčšia výstava do roku 1918** na území Slovenska a zároveň posledná svojho druhu do zániku Uhorska.

Polnohospodárska výstava

Sad Janka Kráľa (1900)

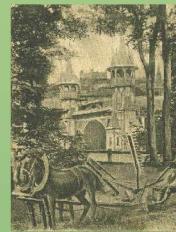
Výstavu otvoril **7. septembra 1902** ako jej protektor **arciknieža Fridrich** za prítomnosti uhorského premiéra Kolomana Szélala na ihrisku bývalého štadióna Artmedia Petržalka. Za účasti hospodárskych prominentov prednesli otváracie prejavy mešťanosta Bratislavu Theodor Brolly a uhorský minister orby Ignác Darányi.

Po slávostnom programe zaznelo 21 delových sál, ktoré otvorili výstavu. **Výstavné exponáty** boli zahrnuté do **šiestich hlavných skupín**:

- I. živé zvieratá a produkty živočíšnej výroby,
- II. polnohospodárstvo a produkty rastlinnej výroby,
- III. vinohradníctvo, vinárstvo, zeleninárstvo a záhradníctvo,
- IV. polnohospodárske stroje a zariadenia,
- V. domáci priemysel a odvetvia priemyslu spojené s polnohospodárstvom,
- VI. lesníctvo a poľovníctvo.

Na výstave boli zastúpené všetky významnejšie podniky. Najvyššie čestné ocenenie, čestný diplom dostali **spolok domáceho priemyslu** v Bratislave **Izabella** a **košíkárska škola** v Beluši.

Exponáty sa vystavovali v špeciálnych pavilónoch: obilninárskom, vinohradníckom, lesníckom, záhradníckom, polovníckom a priemyselných plodín. Žiaľ, po ukončení výstavy pavilóny rozobrali.

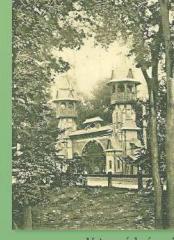
V rámci výstavy sa konali kultúrne, športové i súťažné podujatia. Kultúrne podujatia sa konali v **letnom divadle Aréna**. Na vinárskej súťaži sa zúčastnilo takmer 400 vinárov s 1 296 druhami vína. Zlatú medailu získali dve bratislavské viny, ktoré pochádzali z Vinárskej školy a z pivnič G. Wurma.

Výstavný areál bol osvetlený **elektrickými lampami**, čo bola v tom čase úplná novinka. Na osvetlenie bolo použitých 72 oblúkových lám a 1 600 žiaroviek.

Pavilón domáceho priemyslu

Návštěvníkov najviac zaujal **pavilón domáceho priemyslu**. Výrobcovia a predajcovia v ňom vystavovali keramiku, textil, košíkárstvo, rezbárstvo a výrobky z kovov.

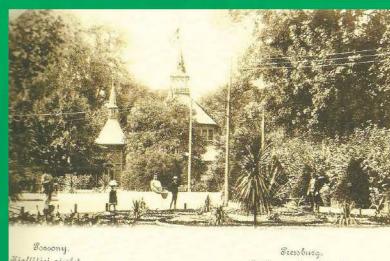
Vstupná brána do areálu výstavy

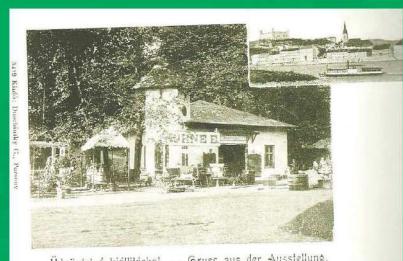
Lesnícky pavilón

V pavilóne **Izabelinho spolku** domáceho priemyslu vystavovali ľudové výšivky zo všetkých regiónov Uhorska.

Osobitú expozíciu mala na výstave aj **Živena**, spolok slovenských žien. Spolok získal za vystavované slovenské ľudové výšivky zlatú medailu. Úspech Živeny na krajinskej výstave našiel odozvu v celom slovenskom prostredí.

Bosong
Blaßlinschi Pavilon.
Postkarte von der Ausstellung.

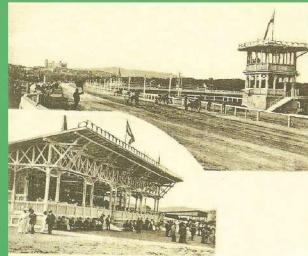
Marie Rösch-Dommerich
G. Poerwary
Bosong
Postkarte von der Ausstellung.
Tävrliget á különábol — Gruss aus der Ausstellung.

„A všetci hned spomenú rušný športový život, s ktorým sa Bratislava, keď ešte nemala športoviská na Tehelnom poli a Pasienkoch, nemohla vobec porovnať. Predovšetkým uvedú slávne futbalové kluby - Maďarskú telovýchovnú jednotu, PTE, ŠK Bratislavu a židovský klub Makabi, tenisové kluby lodenice, dostihové a klusácke preteky, kúpalisko Lido, Pečenské rameno, plné rybárov, s pravidelnými rybárskymi pretekmi, zábavné možnosti v okolí parku a nábreží - a klubovú činnosť, ktorá bola relatívne viac rozvinutá ako v meste.“

(COMAJ, Ján: Petržalka - Engerau - Ligetfalu. Bratislava : Albert Mareččin Vydavateľstvo PT 2008, s. 147.)

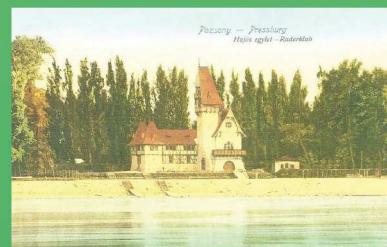
Športová a oddychová zóna Bratislavы

Od konca 19. storočia sa Petržalka stávala čím ďalej tým viac súčasťou obyvateľov Bratislavы, ktorí tu trávili svoj volný čas. V okolí verejného parku postupne vyrástli ďalšie rekreačné a športové zariadenia s množstvom ihrísk, dvorcov, lodeníc, pláží či bazénov...

Dostihová dráha

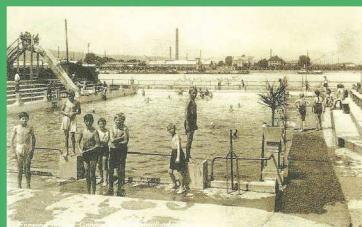
Jazdecký a klusácky šport patrí v Bratislave k najstarším - prvý dostihový klub vznikol už v r. 1839, ale preteky sa už konali aj predtým. Najprv na Kuchajde, potom ich premiestnili do Petržalky. Začiatkom 20. storočia sa klusácky šport stal populárnejším ako dostihy. Clenovia Bratislavskej klusáckej spoločnosti sa rozhodli vybudovať na plátfyovskom pozemku v Petržalke kvalitnú dostihovú dráhu. Nachádzala sa v okolí dnešného Mánesovho námestia. Okrem dostihovej dráhy tu bola drevená tribuna a dvojpodlažné pozorovatelia pravdepodobne pre rozhodcov. Prvé jazdecké preteky sa konali v roku 1903, dostihová dráha sa používala do roku 1933.

Veslársky klub

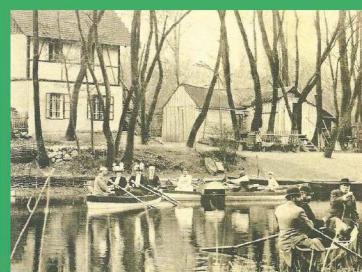
Bol prvým moderným športovým združením v Bratislave, založeným v roku 1862. Klub si vybudoval svoje nádherné stredisko v štýle romantického loveckého neogotického zámku na brehu Dunaja - so šatňami, lodenicami a spoločenskými priestormi. Pri výstavbe Mosta SNP ho rozobrali a jednotlivé časti uskladnili v Rusovciach, kde sa, žiaľ, zničili.

Kúpalisko Lido

Vytvorili ho na prelome 19. a 20. storočia na nábreží Dunaja. Areál kúpaliska pôvodne tvoril len malý bazén a upravený breh Dunaja. Na pontónoch boli namontované kabinky a zakotvená veľká kovová konštrukcia, akýsi bazén, cez ktorý pretekal dunajský prúd. Veľký bazén tu vybudovali až v roku 1934.

Požičovňa lodiek

Dnešne Chorvatske rameno je zvyškom pôvodného dunajského ramena, ktoré deilio územie Petržalky na viacero ostrovov. V mieste dnešnej Bosákovej ulice sa nachádzala požičovňa lodiek „U Hahna“.

Tenisový areál

K populárny sportom patril od konca 19. storočia aj tenis. **Tenisový areál** sa nachádzal na nábreží Dunaja medzi Au Café a divadlom Arena.

Štadión Bratislavskej Telovýchovnej Jednoty (PTE)

Futbalový oddiel vznikol v roku 1898, ale športový klub PTE (Maďarská telovýchovná jednota) existoval už o 6 rokov skôr. V roku 1913 sa dokonca stal majstrom Horného Uhorska. Klub mal viacero názvov: Engerau Pressburg, FC Artmedia Petržalka a dnes sa volá DC Petržalka 1898. Brány štadióna s viac ako storočou historiou sa však pred rokmi zatviali a v roku 2012 ho zbúrali.

Lunapark

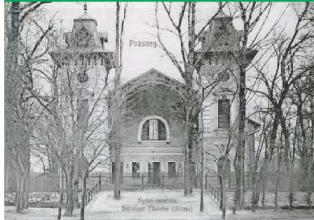
Od začiatku 20. storočia malí aj Bratislavčania svoj **Lunapark** - podľa vzoru viedenského nazývaný Prater. Pôvodne sa nachádzal v priestore dnešného nákupného centra Aupark.

Zachované pamiatky Petržalky do roku 1918

Petržalka prešla hlavne za ostatných 40 rokov veľmi búrlivou premenou, ktorá takmer úplne zmenila jej tvár. Na jej území však aj napriek tomu môžeme nájsť viacero pamiatok z obdobia spred roku 1918. Relatívne najzachovalejšou časťou je dnešný **Sad Janka Kráľa**.

Divadlo Aréna

Namiesto divadelnej scény pod otvoreným nebom postavili v roku 1890 novú modernú divadelnú budovu. Po rekonštrukcii divadla v 90. rokoch 20. storočia slúži divadlo svojmu poslaniu dodnes.

Aréna - dom strojníka vodárenskej veže

Kaplnka pri Dostihovej dráhe

Podľa ústneho podania vyplavil v roku 1809 Dunaj drevený kríž, ktorý vztyčili na mieste nálezu – v lesíku vedľa dnešnej dostihovej dráhy. V roku 1869 ho nahradili kamenným krížom a v roku 1909 postavili aj kaplnku zo zvonom. V 19. storočí sa tu každú poslednú júnovú nedelu konala procesia.

Budova bývalej hájovne

Nedaleko od kaplnky sa nachádzala budova bývalej hájovne, pôvodne výletné miesto, kde sa podávalo chutné jedlo.

Hostinec Leberfinger

Do 18. storočia siaha história zájazdového hostincu Leberfinger. Hostinec niesie názov po najznámejšom hostinskom Ludwigu Leberfingerovi, ktorý ho viedol od konca 19. do 40. rokov 20. storočia.

Mýtny domček

Súčasťou stáleho Mosta Františka Jozefa boli aj dva mýrne domčeky. Mýtny domček na petržalskej strane dnes slúži ako restaurácia.

Vila riadiťa továrne

Vila riadiťa továrne na smlačkovanie riad Herknera zo začiatku 20. storočia. Nachádza sa oproti dnešnej petržalskej stanici.

Veža z kostola františkánov

Jednou z dominant Sadu Janka Kráľa je gotická veža z františkánskeho kostola, ktorú tu umiestnili v roku 1897. Dnes slúži ako záhradný pavilón.

Vojenský cintorín

Počas 1. svetovej vojny, v roku 1916, založili na území Petržalky vojenský cintorín. Na cintoríne pochovávali vojakov, ktorí zahynuli na následky zranení vo vojenskej nemocnici v budove dnešného Úradu vlády SR. Prednedávnom bol zanedbany cintorín revitalizovaný a upravený do súčasnej podoby.

Horáreň

Jednou z mála zachovaných pamiatok je aj horáreň pri Malom Draždiaku z roku 1779.